

L'entrevista. «El joc és moviment.» Conversa amb Sònia Kliass

Sònia Kliass és psicòloga i sempre ha treballat en l'àmbit de l'educació. Brasilera de naixement, viu a Catalunya des de 1992. S'ha especialitzat en desenvolupament infantil dels 0 als 7 anys. Té una àmplia experiència treballant amb infants i actualment es dedica a fer xerrades i cursos de formació, atendre consultes i oferir assessorament a famílies i professionals de l'educació infantil a Catalunya i arreu d'Espanya.

Recentment ha escrit el llibre L'art de posar límits i està preparant un nou llibre, L'art de donar llibertat, que sortirà publicat a la primavera i que precisament tractarà extensament el tema del joc.

Infància: Què és joc per a tu?

Sònia Kliass: És un potencial que viu en els infants des del minut zero i que necessita desenvolupar-se, expressar-se i plasmar-se.

I.: El joc és un dret, com ens ho expliques?

S. K.: Si pensem en les necessitats més vitals dels infants, pensem en les fisiològiques, d'alimentació, de son, però no són les úniques necessitats ni són les úniques vitals. Hi ha tota una part emocional que és vital i avui en dia ho sabem. Si un infant petit no pot crear vincle, no sobreviu. Llavors, les necessitats emocionals també passen a entendre's com a vitals.

Després hi ha una altra part, que és la que ens obre i ens explica Emmi Pikler com una necessitat vital, el potencial de l'infant com una cosa que ja viu dins seu, que és universal i que necessita expressar-se i desenvolupar-se, i és tot allò que l'infant fa per ell mateix. I què és tot allò que fan els nens i les nenes? Doncs experimenten, exploren, es mouen!

I.: Pots concretar-ho una mica més?

S. K.: Sí. Estem parlant bàsicament de dues coses: moviment i joc.

Si tenim aquesta comprensió de les necessitats fisiològiques, les necessitats emocionals i la necessitat de desplegar tot aquest potencial de joc i moviment, que és necessari també per a un desenvolupament sa de l'infant, s'entén per què el dret al joc és un dret fonamental.

I.: *Poses en el mateix nivell les necessitats emocionals i la necessitat de joc i moviment?*

S. K.: La neurociència ens diu que, per a un desenvolupament sa, necessitem l'equilibri entre el vincle de seguretat i l'autonomia. D'això en parla molt Rafa Guerrero, però també ho diu Daniel Siegel.

No estem parlant de l'autonomia de saber posar sabates sinó d'aquesta activitat pròpia, lliure i autònoma dels infants que s'expressa en moviment i joc.

Avui en dia es parla molt de joc i es parla poc del moviment, però hem de saber que el joc és moviment, que sense moviment no hi ha joc. Nosaltres ho podem entendre de forma separada, però els infants ho viuen junt, no ho separen. Per exemple, preguntem-nos: què és la manipulació? La manipulació és moviment en petit.

Un infant no pot desenvolupar pensament si no manipula. I com manipula? Doncs manipula jugant. Per això és importantíssim que els infants juguin.

I.: *Per què creus que juguen?*

S. K.: Juguen perquè no ho poden evitar, és un impuls imparable.

Els infants no decideixen jugar. Ells no poden no jugar. Per fer no jugar a un infant necessites molt d'esforç.

Actualment tenim un problema greu com a societat i és que tenim una eina que no demana esforç perquè no juguïn, les pantalles. Les pantalles són una gran presó. Quan posem l'infant davant les pantalles, anul·lem automàticament tot el que és el moviment i el joc, i això és fàcil, no ens demana esforç, aquesta és la gran trampa. Però, deixant a banda les pantalles, és difícil aconseguir que un infant no jugui.

I.: *Què els aporta el fet de jugar?*

S. K.: Quan un infant juga és creatiu. El joc li aporta una sensació de benestar, de fer les coses perquè vol i perquè li interessin. Es parla d'una actitud de joc.

I.: *Explica'ns una mica més això de l'actitud de joc.*

S. K.: De vegades diem que una determinada acció no és jugar. Però l'actitud amb què la persona realitza aquella activitat és de joc i, per tant, per a ella allò és jugar.

Posem un exemple que ajuda a entendre el que vull dir: fer música o crear música, és joc o no és joc? Doncs tot dependrà de si ho fas obligat o no. Si tens una feina que és de crear música i no la gaudeixes, no és joc, però si ho fas pel plaer de fer-ho, crear música serà joc, perquè l'actitud serà de joc. La persona ho fa perquè vol i aquest és un punt important, fer-ho perquè un vol, perquè es gaudeix realitzant-ho i no hi ha cap més objectiu que fer el que has decidit fer. És molt diferent si la demanda ve de fora, si t'ho demana algú altre. És a dir, si només ho fas per complir amb un objectiu extern, no estàs en una actitud de joc.

Un altre punt a destacar per identificar si és joc o no és que l'acció és autoguiada. Segueixes el guió propi de com comença, per on vas, el que t'interessa, el que ha deixat d'interessar-te... No et ve donada una estructura des de fora que et diu què has de fer, fins on has d'arribar, quin camí has de seguir.

“Un infant no pot desenvolupar pensament si no manipula.”

Un altre punt, i també molt important, és que quan jugues estàs actiu, no estàs passiu. Per això és molt diferent fer música que escoltar música. No estem dient que escoltar música sigui dolent, però no és joc. Fent música o creant música el subjecte està actiu.

I.: *Per tant, l'afirmació que el joc per ser joc ha de ser lliure és ben certa?*

S. K.: Hi ha diferents tipus de joc. Per exemple, un joc de taula no és joc lliure, però és joc, ningú no podria afirmar el contrari.

Trobem idiomes que compten amb una paraula diferent dins el seu vocabulari i que distingeixen el joc lliure del joc. Un exemple és l'anglès, que per dir joc lliure utilitzen la paraula play i per expressar joc, com joc de taula, de cartes..., utilitzen la paraula game; hi ha aquesta distinció. Nosaltres no la tenim, i per això hi hem d'afegir la paraula «lliure». Un joc de taula no és dolent, al revés, pot ser superdivertit!, però ja no estem parlant del mateix. Allò que desplega l'infant des d'ell mateix seria el que nosaltres en diem joc lliure, activitat espontània, autoguiada. L'altre és un tipus de joc on hi ha unes normes, segueixes unes regles, guanyes, perds. Estem parlant d'una altra cosa.

I.: *Aquí estaries parlant de jocs dirigits o jocs amb una finalitat concreta?*

S. K.: Aquí podem fer una puntualització, que és: dirigit per qui? Per exemple, un joc que has comprat a una botiga té unes normes, una finalitat. Però, si tu no dirigeixes l'infant, potser jugarà lliure amb allò, en farà una altra cosa. Si a un infant de 4 anys li ofereixes unes cartes i no li dius com jugar-hi, ell hi jugarà lliurement.

Potser farà un castell, potser les posarà una al costat de l'altra. Ara bé, si l'adult diu: «No, amb les cartes es juga així», aquí sí que està dirigint el joc.

Normalment, quan parlem de joc dirigit entenem que és un joc dirigit per l'adult i aquest és el que et marca i et diu com es juga.

I.: En algun moment has parlat del material que oferim. És important el material?

S. K.: El material que oferim als infants és molt important perquè hi ha materials que afavoreixen el joc i d'altres que no. N'hi ha uns que l'enriqueixen i d'altres que no. Per tant, hem de tenir en compte el material, el tipus, la quantitat o l'ordre, sabent que tot té un impacte en el joc.

No s'hi val qualsevol cosa i aquí sempre poso com a exemple que amb poca quantitat i senzillesa el joc és meravellós, i a vegades quan posem massa objectes i molt complexos el joc s'empobreix. Però alhora hi ha d'haver prou material, i tornem a dir que depèn de l'edat, de l'etapa...

Conèixer el moment i el procés en què es troba l'infant serà clau per escollir el tipus de material que oferim. Sovint, els materials complexos ofereixen un joc pobre a l'infant.

I.: Sabent el paper que juga el joc en el desenvolupament dels infants, a les escoles bressol i a les escoles, els donem prou espai per al joc?

S. K.: En general a les escoles bressol hi sol haver més consciència de la importància del joc. Però a 3-6 hi ha un dèficit molt gran de joc en els espais educatius. Això és un tema preocupant. Ens hem apartat moltíssim del que és un infant en el primer septenni, en què necessita i com es desenvolupa.

Si comencem preguntant-nos què és un infant, quines són les necessitats més vitals, quin entorn necessita i com es desenvolupa, si partíssim de totes aquestes preguntes no hauríem arribat mai on som.

Però, què ens ha passat? Les mestres volem organitzar un munt d'activitats per aprendre, per exemple, el propi cos; però, com aprenen a conèixer el seu cos? Doncs ho fan des de l'experiència pròpia, des de tocar-se la pell, identificar si tenen gana, son o set. L'equilibri, com l'aprendran? A partir de l'experiència. Ho tractem tot com si fos un aprenentatge mental, quan és un aprenentatge vivencial, des de l'experiència. És com dir que un infant que no ha anat a infantil no coneix el seu cos perquè ningú no li ha explicat ni dit «això és una cama». És tan absurd!

“El material que oferim als infants és molt important perquè hi ha materials que afavoreixen el joc i d’altres que no.”

I.: Parlem del rol de la persona educadora. La mestra ha d’ensenyar?

S. K.: Sí, ha d’ensenyar moltes coses. Sobretot en relació amb les normes socials i les actituds. Tot això és paper de l’adult, que és qui ha de guiar, acompanyar, fer de model. L’adult té una feina activa en aquest sentit.

I.: L’adult, així, fa de model en molts moments?

S. K.: En observar els infants quan juguen, ens adonem d’aquesta importància que té l’adult de mostrar un bon model.

En el joc mostren tota la part social que van aprenent de l’adult. Això es produeix sobretot en el moment en què apareix el joc col·lectiu. En el dia a dia, l’adult mostra el model de com ens relacionem i l’infant ho integra i ho experimenta quan té l’oportunitat de viure amb altres infants. Però necessiten temps per poder desenvolupar totes aquestes habilitats socials, perquè hi ha un punt que és d’aprenentatge i un altre que és de maduresa. Per exemple, vull ensenyar-li que sigui empàtic. Si l’estructura psíquica no està madura, per més que vulgui que sigui empàtic, amb dos anys no ho poden ser, no tenen les condicions.

Per això hi ha les dificultats en els grups de 2 anys. Grups on apareixen les agressions, els conflictes, perquè no tenen les eines socials suficients i es viuen situacions difícils perquè no tenen encara maduresa, el seu cervell s’està formant. És a partir dels 3, 4 i sobretot a partir dels 5 anys, que el joc comença a ser més col·lectiu i esdevé un gran laboratori per a les relacions socials, ja que es troben vivint totes aquestes situacions i les experimenten. Tornem a posar de manifest que no es pot aprendre des de la part mental. És necessari poder viure aquest joc lliure col·lectiu. Si no, com desenvoluparan totes aquestes eines? És necessari per als infants poder viure des del joc imaginatiu situacions quotidianes que els ajuden a gestionar els conflictes. Per exemple, en un grup de 5 anys en un moment de joc els dos infants manifesten que volen ser «la mama»; aquí hi ha un conflicte; un s’enfada o cedeix, potser arriben a un acord que tots dos ho seran una estona... Són decisions que prenen perquè volen, perquè volen seguir jugant.

I.: Què passa amb els infants que no juguen?

S. K.: Aquí hem de ser prudents, perquè de vegades el que passa és que els infants sí que juguen, però no juguen al que nosaltres volem i llavors no veiem que estan jugant. No estan fent allò que espero i que conec, però estan fent una altra cosa que també és joc i no l’estic veient.

El joc és una expressió natural, pròpia, autònoma, però que s'ha de desenvolupar. Els infants tenen la capacitat de jugar, però potser no es desenvolupa.

I.: *Què es necessita per desenvolupar el joc?*

S. K.: Per desenvolupar el joc es necessita pràctica. Els infants que estan moltes hores davant d'una pantalla, no juguen. No saben jugar perquè no ho han desenvolupat. Tot i que d'entrada hi ha aquesta predisposició natural i espontània al joc, hi ha hagut una intervenció que ha dificultat aquest desenvolupament i això s'ha de recuperar. No hi ha una fórmula concreta, s'ha de veure i conèixer cada cas particular, el context on es desenvolupa..., l'hem d'ajudar a reconnectar amb aquesta alegria que provoca en ells el joc espontani. Bàsicament, necessiten una bona actitud per part de l'adult, bons espais, bons materials i temps.

“Per desenvolupar el joc es necessita pràctica. Els infants que estan moltes hores davant d'una pantalla, no juguen.”

I.: *Així, creus que l'adult ha d'intervenir en aquests casos?*

S. K.: Hi hauria d'haver una mínima intervenció adulta perquè l'infant reconegui l'alegria, perquè redescobreixi i reconnecti amb el joc.

Una altra cosa molt important és que l'infant s'ha de sentir segur. Un infant que no se sent segur i no està bé, no juga. Ha de tenir totes les necessitats fisiològiques i emocionals cobertes. Un exemple el trobem en els moments de familiarització: l'infant no juga fins que no se sent segur, tranquil... En aquests moments, tota l'energia psíquica de l'infant es dedica a sobreviure emocionalment.

Potser no juga perquè no ho ha pogut practicar i l'haig d'ajudar a enganxar-se, que sigui una acció espontània i natural.

També m'haig de preguntar si els espais, els materials, la dinàmica i l'estructura del dia afavoreixen el joc. En general, suposant que l'infant està bé, si poso un material òptim, l'infant jugarà. Un material que l'infant no s'hi pugui resistir. Un exemple: la sorra o l'aigua són elements tan atractius que no s'hi poden resistir, i a partir d'aquí s'enganxen al joc.

També hem de tenir en compte si hi ha altres infants en l'entorn. No tots els infants estan acostumats a jugar amb altres infants i esperem que facin passos de gegant en el seu procés de socialització, i ells necessiten temps per poder jugar amb algú, jugar amb algú altre és un aprenentatge i hi ha qui tarda una mica més. Això no vol dir que no estiguin fent res, s'estan preparant.

De vegades es preparen observant i és aquí que a nosaltres ens sembla que no estan fent res, però ells estan observant, observant, observant... i s'hi posaran quan estiguin a punt i ho vegin clar.

Una altra cosa que pot passar és que l'infant desconnecta d'aquest guió propi i universal que viu dins seu, perquè el joc sempre ve dirigit des de fora. En aquests casos, l'infant està esperant en tot moment que algú li digui què ha de fer i com ho ha de fer. És un altre cas en què veiem que l'infant s'ha desconnectat de l'experiència del joc. Però per parlar de la intervenció de l'adult en el joc caldria una altra entrevista. Perquè no tot és blanc o negre, cada situació és diferent i cal analitzar-la amb detall. Però el que puc dir que crec que és important en relació amb aquest tema és que no s'ha d'anul·lar la iniciativa de l'infant, no fer-lo dependent, perquè aquest és just un àmbit on ells no han de ser dependents de l'adult, i tampoc ens hem d'obcecar en el «no haig de jugar». Cada situació és diferent, cal veure l'experiència que viuen l'infant i l'adult, en cada moment de joc junts.

